

MAKTABGACHA TAYYORLOV GURUHLARIDA IXTIROCHILIK MASALALARINI ECHISH NAZARIYASI (IMEN) DASTURI IJTIMOY PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Eshonqulova Ma'suda Xabibovna

Guliston davlat universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8046129>

Maktabgacha tayyorlov guruxlarida muammolarni ixtiro qilish (triz) dasturi bo'lajak MTT tarbiyachilari uchun pedagogik tajriba va kasbiy maxorat tadqiqotchining shaxsini shakllantirish va rivojlantirishning muxim omilidir. Ammo bunga maqsadli (ko'pincha uzoq muddatli) tayyorgarlik zarur. Uning natijasi maktabgacha tayyorlov guruxlari bolalarida muammolarni ixtiro qilish (triz) faoliyatga nazariy va amaliy tayyorgarlikni shakllantirishdir. Tayyorgarlikning ushbu turlari bo'lajak tarbiyachilarning umumiy pedagogik tayyorgarligi jarayonida shakllangan pedagogik bilimlarga asoslanadi.

Ammo bu bilimlar bo'lajak tarbiyachining kasbiy faoliyatining asosi bo'lishi mumkin, agar:

- TRIZ¹ pedagogik tizimida va fanlararo aloqalar tizimida mavjud bo'lishi va rivojlanishi;
- TRIZ pedagogik fikrlashning asosi bo'lib, analitik, proeksion, prognostik va reflektiv kunikmalarga aylanadi (V.A.Slastenin);
- TRIZ pedagogik maxorat va qobiliyatlarni (tashkiliy, kommunikativ, pedagogik maxorat) shakllantirish va rivojlantirish uchun mazmunli asos bo'lib xizmat qiladi.

Shu bilan birga, ta'limiy pedagogik bilimlar ilmiy pedagogik faoliyat uchun zaruriy shartdir. Shunday qilib, pedagogikada (V.I.Ginetsinskiy, B.P.Bitinas, V.V.Kraevskiy, S.A.Shaporinskiy) o'quv va ilmiy bilish jarayonlari o'rtasidagi bog'liklikni o'rganib chiqdi, uquv va ilmiy bilimlarni taqqosladi, pedagogik bilimlar va pedagogik bilimlarning turlarini kurib chiqdi.

Talabalar va o'qituvchilar o'rtasida pedagogik fikrlashning shakllanishi va rivojlanishi ularning pedagogik faktlar va xodisalarni nazariy taxlil qilish qobiliyatlarini rivojlantirish bilan bogliq. Ushbu qobiliyatning dinamik rivojlanishi pedagogik vazifalar tizimini: kasbiy, ijodiy, izlanish tizimini xal qilish natijasidir. Pedagogik muammoni xal qilish tizimli "o'ylash - xarakat qilish - o'ylash" uchligiga asoslangan. Ushbu tizimlilikni amalga oshirishning asosiy shaxsiy natijasi - bu pedagogikada umumlashtirilgan fikrlash qobiliyatini shakllantirish va bu natijaning zaruriy sharti bulgan - bu shaxsning analitik, prognostik, proeksion, reflektiv kunikmalarini rivojlantirishdir.

Maktabgacha tayyorlov guruxlarida muammolarni ixtiro qilish (triz) bo'lajak tarbiyachilardan pedagogik fikrlash shaxsning aqliy mehnat madaniyatini shakllantirishni va uning kasbiy kuzatuvchanligini, diqqatini, tasavvurini, xotirasini rivojlantirishni taklif etadi. Shu bilan birga, akliy mexnat madaniyatini rivojlantirish konsepsiyamizning quyidagi vazifalariga javob beradi:

- aqliy mexnatni kuchaytirishga va uni maqbul tashkil etishga qaratilgan shaxsning bilish faoliyati uslubini doimiy ravishda takomillashtirish;
- shaxsning aqliy mustaqilligini shakllantirish va uning boshqa yondashuvlar, pozitsiyalar va baholarga ochiqligi;

¹ ТРИЗ - (теории решения изобретательских задач) ихтирога оид масалларини ечиш назарияси (ИМЕН).

- kasbiy va pedagogik faoliyat va ilmiy ish bilan shugullanish uchun shaxsning ichki motivatsiyasini rivojlantirish va o'z-o'zini rivojlantirish, tanlangan faoliyat sohasida o'zini o'zi to'liq anglashga tayyorlik;

- shaxsning innovatsion yo'nalishini, uning innovatsion madaniyatini shakllantirish, bu uning pedagogik fikrlash va aqliy mehnat madaniyatini rivojlantirish jarayonlarining uzluksizligini ta'minlaydi.

Konsepsiyaning yo'qoridagi muhim xususiyatlarini kasbiy-pedagogik va ilmiy faoliyat sub'ektlarini uzlashtirishi dolzarb ilmiy muammolar va yuzaga keladigan amaliy muammolarni nazariy tahlil qilish jarayonlarining samaradorligiga yordam beradi. Bunday xolda, nazariy tahlil jarayonining quyidagi asosiy bosqichlarini amalga oshirish kerak:

- asl ziddiyatni (muammoni) aniklash;

Maqsadga erishishda muammolarga ajratish va ularni echish ketma- ketligini o'rnatish;

Maqsadga erishishda urganilayotgan va o'zgartirilgan pedagogik xodisani uning tarkibiy qismlariga ajratish va xar bir qismni yaxlitlik bilan tushunish;

- nazariyada o'rganilayotgan mavzuning nazariy modelini yaratish uchun zarur asoslarni topish;

- erishilgan kasbiy-pedagogik va ilmiy faoliyat natijalarini belgilangan maqsadlar bilan o'zaro bog'lash.

So'nggi paytlarda ko'plab o'qituvchilar TRIZ pedagogikasi g'oyalariga qiziqish bildirmoqdalar, chunki zamonaviy ta'limda bu juda muximdir. Vazifa - xar xil nostandart vazifalarni barqaror xal etishga tayyorlanadigan ijodkor shaxsni tarbiyalash faoliyat yo'nalishlari tasvirlanadi.

Maktabga tayyorlov guruxi bolalari butun keyingi xayot uchun uz axamiyati bilan noyobdir, shuning uchun u ayniqsa bolaga konstruktiv bilim berish, kasb-xunarga qiziqishini shakllantirilishi muximdir.

Maktabgacha yoshga moslashtirilgan TRIZ metodikasidan foydalanish kichik yoshdagi bolalarni tarbiyalash va tarbiyalashga imkon beradi shiori "Xamma narsada ijodkorlik!" faoliyat bilan chambarchas bogliqdir.

Biroq, bugungi kunda TRIZ pedagogikasini maktabgacha ta'lim tashkilotlari ishi tizimiga keng joriy etish yo'q. Bu, birinchi navbatda, o'qitish shakllari va usullari TRIZ dasturining mos keladigan tarkibining etarli darajada rivojlanmaganligidan kelib chiqadi. Bolalar bog'chasida olib boriladigan mashg'ulotlarda fikrlashning moslashuvchanligi, uzgaruvchanligi, izchilligi, dialektikasi kabi fazilatlarini rivojlantirish; qidiruv faoliyati, nutq va ijodiy tasavvurni rivojlantirish jaryoni bolada ixtorochilik qobiliyatini vujudga keltiradi.

Birinchi yarim yilda quyidagi mavzularni o'rganish rejalashtirilgan:

6 - 7 yoshdagi bolalarning psixofiziologik xususiyatlarini xisobga olgan xolda guruxdarda mashgulotlar o'tkaziladi.

Mashg'ulotlar erkin muloqot shaklida, dialoglar shaklida, bu erda o'qituvchi rahbarlik va tashkilotchi rolini o'ynaydi. O'qishning ikkinchi yili dasturida darslardan tashqari bolalar bilan kundalik muloqotda foydalanish tavsiya etiladigan bir qator arxitektura va muxandislik ilmiga oid bilim mashqlari taklif etiladi (matnda) asosiy dars algoritm xarakat yunalishi ostida, chizmani xosil qilish, tasavvur va tafakkurni rivojlantiradigan yasashga, qurishga doir mashqlar foydalaniladi).

Bundan tashqari, dars mavzusi xar bir asosiy darsda bolaga konstruktiv bilim berish buyicha amaliy faoliyatni (rasm chizish, modellashtirish, qullash) uz ichiga oladi.

Mashg'ulotni ikkinchi yarim yilida taqdim etiladigan asosiy mavzular: "Xayol qilish texnikasi", "yangisini ixtiro qilish texnikasi ob'ekt", "rasm orqali xikoya qilish usuli" (G.E.Djanpeisova usuli buyicha), tasniflash maxoratini o'rgatish (M.Jumaev usuli bilan).

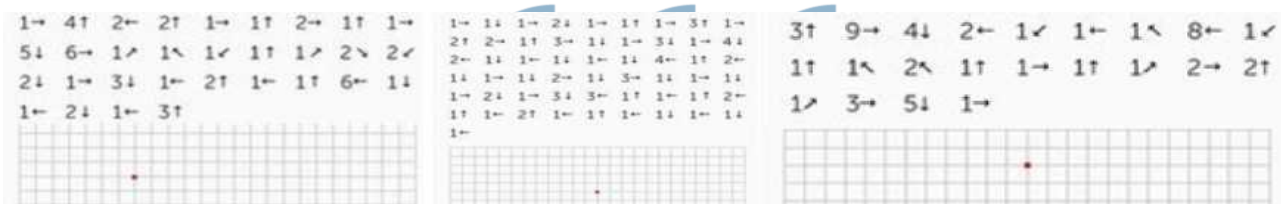
- O'rganish natijasida bolalar ijobiy xolatni rivojlantiradi sinflarga xissiy munosabat, kognitiv faollik va qiziqish ortadi;

-bolalarning javoblari nostandart bo'lib qoladi, erkinlashadi; bolalar uz ufqlarini kengaytiradilar, yangilikka, xayolga intilish bor; nutq ko'proq tasavvurga ega va mantiqiy, olingan bilimlarga aylanadi boshqa faoliyatlarda va kundalik xayotda qo'llanila boshlanadi.

Bo'lajak tarbiyachilarga darslarni o'tkazish buyicha batafsil tavsiyalar berilganiga qaramay - "nima deyish va nima qilish kerak", o'qituvchilarga TRIZ pedagogikasi buyicha "nima uchun aynan shu narsani qilish" kerakligini aytish va TRIZ metodologiyasidan foydalanishning asosiy vazifasini aytish maktabgacha yoshda, bu bolada ijodiy kashfiyotlar quvonchini uyg'otishdir va bu vazifani faqat o'qituvchi - tarbiyachi xal qilishi mumkin.

Bu quyidagilarni talab qiladi:

- Mashg'ulotlarni shunday tashkil eting ular organik ravishda bolalarning tabiiy xayotiga

mos keladi va "akademik" xarakterga ega bo'lmagan;

- dars oxirida "Xulosa qilish" bosqichini ajratib kursatish bolalarni reflektiv taxlil qilish maxoratiga o'rgatish (Taxlil qildingizmi? Siz yangi nimani o'rgandingiz? Eng qiziqarli narsa nima edi? Nima tushunarsiz qoldi? va boshq.). Natijalar turli xil shakllarda turlanadi: "Intervyu" "Yangiliklar uycha qurish", "Menga taklifni ayting" o'yinlari shaklida va boshqalar, kelajak rejalarini muxokama qilishda ("Bugun biz ... xaqida bilib oldik, va keyingi safar biz xam ... xaqida bilib olamiz"), samarali faoliyat va olinganlarni muxokama qilish shu bilan birga, bolalarning boshqa faoliyat turlariga tabiiy ravishda utishini ta'minlash, boglash maqsadga muvofiqdir keyingi rejim momentlari bilan darsning mazmuni.

• maxsus chizma modellar, rabotatexnika ishlari - faoliyat diqqat tasavvurida bo'lishi kerak TRIZda chuqur ta'lim olganlar, dars eslatmalariga tegishli o'zgartirishlar kiritadigan tajribali o'qituvchilar tomonidan ishlatilishi mumkin va materialni o'qitish va o'rganishning keyingi bosqichiga utish uzviyligini ta'minlaydi. Masalan, Matematik diktant mazmuni quyidagicha: "Xarakatlanish algoritmi" mavzusini o'rganishda yunalishlar yordamida modelni xosil qilish muammolarni xal qilishni uz ichiga oladi "chapga, o'ngga, yuqoriga, pastga" xarakat yunalishi tasvirlangan chiziqli versiyadan foydalanishingiz mumkin, shuningdek fazoviy o'yinlar va xk. bolalarning konstruktiv bilim va kunikmalari tayyorligi kuzatiladi.

Eng asosiysi tadqiqot ishining tajriba sinov natijalari TRIZ pedagogikasining bugungi kunda, keng tarqalgan tuzilishi, o'ziga xos algoritmlari va qonunlari bolaga konstruktiv bilim beriishdek jiddiy intizomga ega.

Xar qanday boshqa ilm-fan singari, bolalar bog'chasiga xam TRIZni soddalashtirilgan, moslashtirilgan shaklda, asosiy tushunchalar bilan dastlabki tanishish darajasida o'qitish mumkin. Shu bilan birga, TRIZning propedevtik xususiyati tegishli terminologiyani ilgari ishlab chiqilishida emas, balki xar bir bolaning mantiqiy tasavvur va tafakkurini

rivojlantiradigan ijodiy izlanishini rag'batlantiradigan ko'p uzgaruvchan "vazifa" muxitini ta'minlashdan iborat.

Maktabgacha tayyorlov guruxlarida zamonaviy muxandislik ijodiyoti - TRIZ (ixtirochilik muammolarini xal qilish nazariyasi)ga oid mashg'ulotlar tashkil etiladi.

Maktabgacha tayyorlov guruxlarida bolalarda konstruktiv bilim berishga tayyorgarlikning o'quv jarayonidagi mazmuni ma'ruzalarda nazariy savollar va amaliy (seminar) mashg'ulotlardan iborat bo'lib, bu muammolarni xal qilishda bo'lajak tarbiyachilar nazariyani qullashni namoyish etadi.

Xush, ijod nima? Darxaqiqat, kundalik xayotda biz doimiy ravishda ko'plab faoliyat turlariga duch kelamiz, ularga "ijodiy faoliyat" tushunchasini katta stressiz murojaat qilamiz. Bu, masalan, rasmlar, musika, she'riyat va shunga uxshash faoliyatni yaratish. Va - xali xam "Rus tilining lug'ati"ni yangilash uchun murojaat qiling S.I.Ojegova (Moskva, 1972, "Sovet Ensiklopediyasi" tomonidan nashr etilgan). Unga muvofiq "Ijod - bu yangi madaniy, moddiy qadriyatlarni yaratish". Bu erda "dizayndagi yangi" iborasi ayniqsa muximdir.

Ushbu talqinda muxandislik ijodiy faoliyati ixtirochilik faoliyati xisoblanadi. Va buni tushunish juda muximdir, chunki insoniyat tsivilizatsiyasining rivojlanishi, uning sur'ati va darajasi odamlarning ixtirochilik faoliyati, ularning ijodkorligi bilan aniqlanadi. Ajoyib ixtirolarga, shubxasiz, olovni, shudgorni va erni ishlov berish uchun boshqa asboblarni, g'ildirak va aravani, kog'oz va bosmaxona, tukish dastgoxi, zamonaviy transport vositalari, elektron texnologiyalarni qullash usuli kiradi.

Inson ixtiro qilish orqali ikkinchi dunyoni, sun'iy tabiatni, narsalar dunyosini yaratdi. Buning uchun u tabiiy materiallardan foydalanish va ularni qayta ishlashning ko'plab usullari, suv, shamol, quyosh, qazib olinadigan yoqilg'i energiyasini xar xil elektr stantsiyalarining energiyasiga aylantirish yo'llarini o'ylab topdi. Bu, o'z navbatida, insonga nafaqat yerning barcha burchaklarini egallashga, balki atmosferadan tashqarida xam kosmosga chiqib ketishga imkon berdi.

Eski va yangi texnologiyalarni yaratish jarayonida ixtirochilik ijodiyoti muxandis faoliyatida qanday o'rin tutadi? Buni quyidagi kattalashtirilgan bosqichlar shaklida namoyish etilishi mumkin bo'lgan asbob-uskunalarni loyixalash jarayonini ko'rib chiqish orqali eng aniq tushunish mumkin:

- yangi extiyoj, g'oya, uni konseptsiyasini shakllantirish;
- dizayn va texnologik o'rganish (chizmalar yaratish, aloxida birliklar va elementlarni xisoblash, tushuntirish xujjatlarini yozish);
- prototipni yaratish, uni sinovdan o'tkazish va aniq sozlash;
- texnik xujjatlarni yakuniy tuzatish va uni ishlab chiqarishga o'tkazish.

Bizni, dastlabki ikki bosqich ko'proq qiziqtiradi.

Ikkinchi bosqichda yangi texnologiyalarni yaratish bilan shug'ullangan xolda, muxandis - dizayner matematika, informatika, talabalik davrida yaxshi o'qitilgan maxsus fanlar soxasidagi barcha tajribalarini ishga solishi kerak. Shu bilan birga, aniq bir, rivojlanish asosida yotgan g'oya, dizaynerning ishi samarali bo'lib chiqishi mumkin: yaratilgan texnologiya namunasi, extimol, allaqachon mavjud bo'lgan tovarlar va xizmatlar bilan raqobatga bardosh bera oladigan misollarni juda yaxshi biladi.

Loyixani yaratishning ushbu muhim bosqichida jiddiy xatolarga yo'l quymaslik uchun yangi texnik g'oyalarni izlash (yaratish)ning murakkabligi va samaradorligi buyicha bir qator

farqlar mavjud. Ammo, aksariyat oliy uquv yurtlarida ushbu metodlarni uqitishga kam e'tibor beriladi. Shuning uchun kam, aksariyat xollarda, xatto yaxshi fundamental bilimga ega bo'lgan yuqori malakali mutaxassislar xam, xuddi dunyo singari eskirgan, ammo samarasiz "sinov va xatolar usuli"dan foydalangan xolda, oddiy variantlarni sanab o'tishga asoslangan yangi g'oyalarni ilgari surishdi.

Tadqiqotimiz maqsadlariga yana bir bor qaytsak, yangi texnik echimlar biz kelajakdagi muxandisni yoki pedagog - tarbiyachini tayyorlashda ushbu bo'shliqni to'ldirish uchun (kech bo'lmaganda qisman) samarali izlash usullaridan biri bilan bolaga konstruktiv bilim berishga imkon beradigan darajada tanishtiramiz.

References:

1. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xaltsimiz bilan birga quramiz. Toshkent, "Uzbekiston", 2017 yil, 488 bet.
2. Uzbekiston Respublikasini 2017 - 2021 yillarda rivojlantirishning beshta ustuvor yunalishi buyicha Xarakatlar strategiyasi. Uzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 sonli Farmoni.
3. Altshuller G.S. Nayti ideyu. Akademiya. 2016 yil. 239 s.
4. Vo'gotskiy L.S. Voobrajenie i tvorchestvo v detskom vozraste. SPb.: Soyuz, 1997. - 96 s. 15.
5. Davo'dov V.V. Psixologicheskaya teoriya uchebnoy deyatel'nosti i metodov nachalnogo obucheniya, osnovanno'x na sod'erjatel'nom obobhenii. - Tomsk, 1992. - 112 s.
6. Krayg Greys. Psixologiya razvitiya. Seriya "Mastera psixologii". SPb.: Piter, 2000. - 992 s.
7. Maktabgacha ta'lim va tarbiya davlat standarti. Toshkent, Uzbekiston - "Maktabgacha ta'lim va tarbiya Davlat standarti"Xukumat qarori bilan tasdiqlangan 802-son, 22.12.2020 y.
8. Matematika soxasidagi ta'lim sifatini oshirish va ilmiy-tadqiqotlarni rivojlantirish chora tabirlari tug'risda. Uzbekiston Respublikasi prezidentining PK-4708-son 07.05.2020 Karori.
9. Fridman L.M. Naglyadnost i modelirovanie v obuchenii. - M.: Znanie, 1984.